

ישיבת הכותל - ירושלים

שיחת הגאון הרב אביגדור הלוי נבנצל שליט"א

לפרשת כי תצא תשס"ה

עבודת ראש השנה - חיזוק ההכרה במלכות ה'

באגמים (קולמוסים, נְשָׁמִים יריעות וכל בני אדם לבלרין, אין מספיקים לכתוב חללה של רשות". כלומר, לא יספיקו לכתוב ולתאר את עומק חלל לבו ואת היקף מחשבותיו של מלך. מלך "צריך להיות לו לב לכמה מדינות, למס הקצוב, ולכמה מלחמות ולכמה משפטים והכל ביום אחד" (רש"י שם). הוא צריך לשקול את כל הנתונים ואת כל הסיבוכים שעלולים להגרם מכל מהלך שינקוט בו. כגון: אם יוצא למלחמה על ארם, צריך לשקול מה תהיה תגובת פלשתים, ומה תהיה תגובת עמון ומואב, ובתוך עם ישראל אלו תגובות תהינה, וכל כיו"ב. הוא צריך היקף מחשבות רחב מאד. להקיף את הבעיה מכל צדדיה המדיניים, הבטחוניים, הכלכליים ואחרים. אי אפשר על כן לכתוב את חללה של מלכות.

זהו אולי גם הפירוש בדברי הגמ' במס' מגילה (טו, ב). הגמרא שואלת שם: "מה ראתה אסתר שזימנה את המן למשתה?" הרי יכולה היתה לספר לאחשוורוש דברים כהויתם בלי המשתה! הגמרא מתרצת ומביאה כמה וכמה נימוקים לעשיית המשתה. תנא אחד אומר נימוק כזה, תנא אחר אומר נימוק אחר, וגם אמוראים אומרים שם כמה וכמה טעמים. אחר כך מביאה הגמרא, שרבה בר אבוח פגש את אליהו הנביא. שאל רבה בר אבוח את אליהו: מה היה הנימוק האמיתי של אסתר בהזמנה את המן למשתה? אמר לו אליהו: "ככולהו תנאי וככולהו אמוראי". כלומר: אסתר זימנה את המן למשתה מחמת כל הנימוקים שאמרו התנאים והאמוראים גם יחד! איך זה שכל תנא ואמורא לא חשב אלא על נימוק אחד, ואילו אסתר חשבה על כל הנימוקים גם יחד? אולי מותר לומר, שזהו מפני שאסתר היתה מלכה. למלכה יש היקף! היא בודקת את כל הבחינות האפשריות. היא מקיפה את כל הבעיות "מהודו ועד כוש", רואה את כל הצדדים למה כדאי להזמין את המן למשתה. אמנם אפשר לומר שהגיעה לכך מפני שהיתה נביאה, אבל אולי מותר לומר גם שהגיעה לכך מפני שהיתה מלכה. זהו "חללה של רשות".

אפילו יצרים שלא באו לכלל מחשבה - באים

בחשבון שמים

אם אצל מלך בשר ודם כך, שהוא זוכר הכל ולוקח את כל השקולים בחשבון, כל שכן שכך הוא אצל מלך מלכי המלכים הקב"ה. הקב"ה זוכר את כל הנשכחות, וממילא כל דבר נלקח בחשבון פְּדִין שמים. אנו מבטאים ענין זה בתפלת ראש השנה. אנו אומרים שם (בברכת זכרונות): "אתה זוכר... מעשה איש ופקודתו ועלילות מצעדי גבר, מחשבות אדם ותחבולותיו ויצרי

הקב"ה זוכר לרשע את הטובות שעשה בתחילה

הרמ"ק (ר' משה קורדיברו ז"ל) מדבר ב"תומר דבורה" על שלוש עשרה מידות הרחמים שבסוף נבואת מיכה, "מי א-ל כמוך נשא עון וְעָבַר על פשע לשארית נחלתו" וגו' (מיכה ז, יח-כ). הוא מסביר מה ענינה של כל מידה ומידה. המידה האחרונה שם היא "מִיָּמֵי קֶדֶם" (שם). מה ענינה של מידה זו? הרמ"ק מסביר, שענינה של מידה זו הוא, שלפעמים אין לאדם שום זכות שהקב"ה יכול להתחשב בה, ואז הקב"ה זוכר לו בכל זאת זכות אחת: שפעם, בימי קדם, הוא היה תינוק, ואז הוא עוד לא היה רשע. אמנם לא מגיע לאדם שכר על זה שלא היה רשע כשהיה תינוק, אבל בכל זאת ה' זוכר גם את זה לטובה. אמנם זה לא פוטר את האדם מאחריות על מה שעשה אחר כך, חז"ל אמרו: "כל האומר הקב"ה ותרן הוא, יִנְתְּרוּ חֵייו" (ב"ק נ, א), כלומר חייו יהיו הפקר, או לא יהיו שווים הרבה, מפני שהקב"ה כל דרכיו משפט (דברים לב, ד), אין ותרנות אצל הקב"ה, אבל מאידך גיסא הקב"ה זוכר גם את הזמן שבו אדם לא היה רע.

אנו צריכים ללכת בדרכי ה', לאמץ לעצמנו את מידותיו ודרכי הנהגתו של הקב"ה, ועל כן מְצוּה אותנו התורה בפרשתנו: "לא תתעב מצרי כי גר היית בארצו" (דברים כג, ח). ומסביר רש"י: לא תתעב מצרי - אל תתעבו לגמרי, אע"פ שזרקו זכוריכם ליאור (ובהחלט יש מקום לתעבו לגמרי בגלל זה). מדוע אין לתעבו לגמרי? - כי גר היית בארצו". המצרים הסכימו לשמש אכסניא לאבותינו בשעת הדחק, כשיעקב ומשפחתו ירדו למצרים בגלל הרעב שהיה בארץ כנען. מצד אחד אנו חייבים לזכור את השעבוד הקשה ששעבדו אותנו המצרים, פעמים ביום אנו מזכירים שה' הוציאנו ממצרים בגלל השיעבוד הקשה שנשתעבדנו שם, ובליל הסדר אנו מאריכים לספר בזה כל הלילה, אבל יחד עם זה התורה מצוה אותנו שלא לתעב את המצרים לגמרי. צריך גם להכיר להם טובה, על שקבלו את אבותינו לארצם בעין יפה בשנות הרעב הקשות, והושיבו אותם במיטב הארץ בארץ רעמסס (בראשית מז, ה-ו; שם, יא). חייבים לזכור גם את צד הזכות שלהם, את הטובה שעשו לנו בהתחלה.

מידת "זוכר הכל" - ממידת המלכות

מידה זו, להיות זוכר הכל ולא לשכוח שום פרט ששייך לענין, נובעת ממידת מלכותו ית' - שאנו מתמקדים בה בראש השנה ובימי ההכנה הרוחנית לקראת ראש השנה. חז"ל מבטאים ענין זה ביחס למלכותא דארעא, שהיא כעין מלכותא דרקיעא (עי' ברכות נח, א). חז"ל אומרים (שבת יא, א): "אם יהיו כל הַיָּמִים פְּדִין, וכל האגמים (כלומר, הקנים הצומחים

אצל מלך מידת הכעס מסוכנת במיוחד. ולכן אליאב נפסל למלכות, בגלל נטייתו למידת הכעס. הרי לנו דוגמא נוראה לְענין שהוא רק בגדר "יצרי מעללי איש", לא בא עדיין לכלל מעשה או מחשבה, ואף על פי כן נלקח כבר בחשבון ע"י ההשגחה, וגורם לאליאב להפסיד את המלכות. אלמלא היה בו היצר הזה, היינו מתפללים היום על מלכות בית אליאב, לא על מלכות בית דוד; היינו מתפללים על משיח בן אליאב ולא על משיח בן דוד. אולי בכלל לא היה נחרב ביהמ"ק אם אליאב היה מולך. אבל היצר האחד הזה קלל, ולכן אין מלכות בית אליאב אלא מלכות בית דוד, שאי"ה תבוא במהרה בימינו.

מעשי הבנים - גם הם באים בחשבון שמים

חז"ל אומרים: "אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה: רבנו של עולם, מפני מה אין אומרים ישראל שירה (הלל) לפניך לא בראש השנה ולא ביום הכפורים? אמר להם: אפשר מלך יושב על כסא דין וספרי חיים וספרי מתים פתוחין לפניו, וישראל אומרים שירה?!" (ר"ה לב, ב). אי אפשר לומר שירה במצב כזה של אימת יום הדין.

מה הם "ספרי חיים וספרי מתים"? - בפשטות הכוונה היא לספרים שבהם נכתב מי יחיה ומי לא יחיה בשנה הבאה. אבל שמעתי מהג"ר שמואל הכהן רוזובסקי שליט"א (מתושבי הרובע כאן), שה"חפץ חיים" לא פירש כך. ה"חפץ חיים" פירש, שספרי מתים הם אלו שכבר מתו. מה יש לבדוק אצל מי שמת כבר? בשלמא מי שחי ועשה מצוות או ח"ו עברות במשך השנה שעברה, צריך לראות מה עשה במשך השנה ולדון את דינו. אבל מי שמת כבר, לא עשה במשך השנה לא מצוות ולא עבירות, וא"כ מה יש לחפש אצלו? על מה ולמה פותחים את ספרו ביום הדין? אמר החפץ חיים: גם למת יש "חשבון פתוח". אם השאיר אחיו בעוה"ז בנים ותלמידים שעוסקים בתורה ובמצוות, לומדים משניות, נותנים צדקה - נוספות זכויות לחשבוננו גם לאחר שמת. ואם השאיר אחריו בנים ותלמידים שהולכים בדרך ההפוכה ח"ו - נוספות חובות לחשבוננו. הרי לכן נהוג שבנים אחרי פטירת ההורים אומרים קדיש, עוברים לפני התיבה, נותנים צדקה ולומדים משניות, כי כל אלו מועילים להעלות את נשמת הנפטר. גם אצל המת יש א"כ לבדוק, מה נוסף לו במשך השנה שחלפה. האם נוספו לו זכויות לחשבון, או שמא ח"ו להפך.

הרי, שלא רק "מעשה איש ופקודתו ועלילות מצעדי גבר" באים בחשבון ביום הדין, אלא גם מעשיהם ועלילות מצעדיהם של הבנים באים בחשבון בדינו של האב. מעשה בנים - סימן לאבות, מה יהיה דינם בראש השנה, ואפילו לאחר מותם.

עבודת ראש השנה - קבלת מלכות ה'

אנו חותמים את ברכת קדושת היום של ראש השנה במילים: "מלך על כל הארץ מקדש ישראל ויום הזכרון". וקשה: הרי הלכה היא ש"אין חותמין בשמים" (ברכות מט, א), כלומר: אין לחתום ברכה בשני עינינו, רק בענין אחד,

מעללי איש". כל הענינים האלו נלקחים בחשבון אצל הקב"ה, כשהוא בא לדון את האדם. מה הם כל הענינים הללו, "מעשה איש ופקודתו ועלילות מצעדי גבר, מחשבות אדם ותחבולותיו ויצרי מעללי איש"? חשבתי להסביר כך: "מעשה איש" - אלו הם המעשים שלנו. "כי את כל מעשה האלקים יבא במשפט על כל נעלם" (קהלת יב, יד). אפילו מעשים קטנים ביותר באים במשפט, לטוב או למוטב. "ופקודתו" - זהו ההיפך מ"מעשה איש". אלו הם המעשים שאדם נמנע ו לא עשה אותם. נ"פ"קודתו" מלשון "כי יפקד מושבך" (שמו"א כ, יח), לשון חסרון והעדר. גם מעשים שאדם לא עשה באים במשפט ומשפיעים על דינו, בין שההמנעות מהם היתה חיובית (כגון שהתגבר על יצרו ולא חטא) בין שהיתה שלילית (כגון שנמנע מקיום מצוה).

ולא רק במעשים שאדם עשה או לא עשה מתחשב הקב"ה, אלא גם ב"עלילות מצעדי גבר". ההליכה והצעידה לקראת המעשה, גם היא באה בחשבון. אם הולך למצוה - נזקפת גם ההליכה לזכותו, חוץ מן המעשה עצמו, וכן אם הולך לעבירה - נענש גם על ההליכה חוץ מאשר על המעשה עצמו (עי' רש"י שמות יב, כח). ולא רק מעשים והליכה לקראתם מביא הקב"ה בחשבון, אלא גם "מחשבות אדם", מחשבות שחשב איך לקיים מצוה או לעשות עברה ח"ו, גם אם לבסוף לא באה לכלל מעשה. למשל: אם חשב לעשות מצוה ונאנס ולא עשה, מקבל שכר על מחשבתו כאילו עשה את המצוה (ברכות ו, א). "ותחבולותיו" - כמה התחבט למצוא תחבולות לקיים את המצוה כשקשה היה לקיים אותה, או להמנע מעברה במקום שהדבר היה קשה. ולבסוף - "יצרי מעללי איש". כוחות נפש שגם לכלל מחשבה ותחבולות עוד לא הגיעו, אבל יש לו יצר לעשות את הדבר הזה, גם אותם לוקח הקב"ה בחשבון בדין, וקובע על פיהם את הנהגתו עם האדם.

דוגמא ל"יצרי מעללי איש" שהקב"ה התחשב בהם בקביעת הנהגתו עם האדם, רואים אצל אליאב (אחיו של דוד המלך). ה' שולח את שמואל הנביא למשוח מלך מבני ישי בית הלחמי. שמואל מגיע אל ישי, רואה את אליאב בכורו, וסבור שבו בחרה ההשגחה העליונה להיות מלך על ישראל. "וירא את אליאב ויאמר: אך נגד ה' משיחו" (שמו"א טו, ו) - אכן איש זה ראוי למלכות! אומר לו הקב"ה: "אל תבט אל מראהו וְאֶל גִּבּוֹר קומתו, כי מאסתיהו" (שם, ז). 'מאסתיהו', משמע שראוי היה, אלא שנדחה (עי' פסחים טו, ב). מדוע נדחה? אומרים חז"ל: מפני שכעס על דוד (שם). וקשה: הרי מה שאליאב כעס על דוד היה רק אחר כך, במלחמה עם גלית! "ויחר אף אליאב בדוד ויאמר: למה זה ירדת, ועל מי נטשת מעט הצאן הַהֵנָּה במדבר..." (שמו"א יז, כח). מדוע א"כ מאס הקב"ה באליאב עוד לפני שכעס, ועוד לפני שחשב בכלל לכעוס על דוד? התשובה היא - "ה' יראה ללבב" (שם טו, ז). הקב"ה רואה כבר עתה בלבו של אליאב נטיה לכעס, ונטיה זו פוסלת אותו כבר עתה מלהיות מלך. כי מלך, לא טוב שיהיה כעסן. אם יהיה כעסן, עלול לתלות את שר המשקים או את שר האופים או משהו אחר... לא טוב שמלך יהיה כעסן. כל אדם לא טוב שיהיה כעסן, אבל

נברא", אלא שאז לא היה עדיין מי שיקרא לו "מֶלֶךְ", כי לא היו נבראים. רק אחרי שנברא העולם, "לעת נעשה בחפצו כל", "אזי מלך שמו נקרא", אז היה כבר מי שיקרא לקב"ה מלך. מתי בדיוק נהיה מי שיקרא לו מלך? כשנבראו אדם וחווה. הם הראשונים שהכירו במלכות ה'. ובריאתם מתי היתה? - בראש השנה! (ע"י ר"ן ר"ה ג, א מדפי הר"ף) לכן נבחר יום זה ליום שבו אנו מחזקים את הכרתנו במלכות ה', כי זהו היום שבו "הוכתר" הקב"ה למלך בפעם הראשונה. וכמו מלך בשר ודם שחוגג את יום הכתרתו, כך להבדיל גם מלך מלכי המלכים חוגג בכל שנה את יום ההכתרה שלו, וגם אנו מכתירים אותו ביום זה שוב למלך, מחדשים המלוכה, ע"י חיזוק ההכרה במלכותו ית'.

מלכות ה' לעומת מלכות בשר ודם

כשאנו עובדים בראש השנה על חיזוק ההכרה במלכות ה', עלינו להבין על איזה סוג של מלכות אנו מדברים. הרמב"ם כותב (בתחילת הל"כ עבודת כוכבים): "בימי אנוש טעו בני אדם טעות גדולה ונבערה". מה היתה הטעות? הם חשבו, שכשם שמלך בשר ודם רוצה שיתנו כבוד לא רק לו אלא גם לעבדיו, והוא מעניש למי שמבזה אותם, כי כבודם הוא כבודו ובזיונם הוא כבזיון המלך, כך גם מלך מלכי המלכים הקב"ה רוצה שיחלקו כבוד לעבדיו: לשמש, לירח ולכל צבא השמים. כך סברו אנשי דור אנוש. מה עשו? "התחילו לבנות לכוכבים הַיְכָלוֹת, ולהקריב להן קרבנות, ולשבחם ולפארם בדברים ולהשתחוות למולם", כדי לכבד בזה את עבדיו ומשמשי של הקב"ה, ומזה התפתחה אחר כך עבודת כוכבים גמורה, שהתחילו לייחס אלוהות לכוכבים עצמם.

וקשה: מדוע מגדיר הרמב"ם את מחשבת דור אנוש כ"טעות גדולה ונבערה"? מה כאן הטעות הגדולה? הרי סברת אנשי דור אנוש נראית לכאורה הגיונית מאד. הרי מלך בשר ודם אכן רוצה שיכבדו את שריו ואת פקידיו, ומדוע א"כ לא ירצה גם הקב"ה שיכבדו את שריו ועבדיו, ישתחוו להם ויכבדו?

נראה לבאר, שהטעות הגדולה שבמחשבה זו היא חוסר ההבנה שקיים הבדל תהומי ומהותי בין עבדיו של מלך בשר ודם לעבדיו של מלך מלכי המלכים הקב"ה. מלך בשר ודם זקוק באופן הכרחי לעבדים שלו. אם לא יהיו לו עבדים, הוא לא יוכל לממש את מלכותו. אם הצבא והשרים יחליטו שלא להכיר במלך, המלך יוכל לצעוק ברחובות מבוקר עד ערב "אני המלך", ושום דבר לא יעזור לו. או שיכרתו את ראשו, או - במקרה הטוב - ישאירו אותו בתור משוגע שמסתובב וצועק ברחובות. בכל אופן, מלכות לא תהיה לו. על כן דורש מלך בשר ודם מנתנינו לכבד גם את שריו ועבדיו, שכן בלעדיהם תתבטל מלכותו.

לא כן אצל הקב"ה. לקב"ה יש אמנם גם כן שרים, שר צבא (יהושע ה, יד) ושר של אש (פסחים ק"ח, א) ושר של ים (שם, ב) ועוד שרים רבים ונכבדים מאלה, אבל האמת היא שהוא כלל אינו זקוק להם. הוא יכול לעשות כל אשר יחפוץ גם בלי עזרתם, וגם לאחר שהם נמצאים - הם אינם יכולים

למרות שגוף הברכה יכול לעסוק ביותר מענין אחד. למשל: אנו אומרים, "אתה גבור לעולם ה', מחיה מתים אתה... סומך נופלים ורופא חולים ומתיר אסורים...", ובכל זאת איננו חותמים "ברוך אתה ה' מחיה מתים וסומך נופלים ורופא חולים ומתיר אסורים", אלא רק "ברוך אתה ה' מחיה המתים". כי חתימה צריכה להיות בנושא אחד בלבד. ממילא קשה, כיצד חותמים אנו בר"ה את ברכת קדושת היום (בתפלה ובקידוש) במילים: "מלך על כל הארץ מקדש ישראל ויום הזיכרון"? הרי יש כאן שלושה ענינים: (1) מלך על כל הארץ, (2) מקדש ישראל, (3) [מקדש] יום הזכרון! אמנם בענין הצירוף של "מקדש ישראל" ו"מקדש יום הזכרון" הגמ' כבר מבארת שזהו ענין אחד: מקדש ישראל שמקדשים את יום הזכרון (שם). אבל מה בענין "מלך על כל הארץ"? כיצד הוא שייך ל"מקדש ישראל ויום הזכרון"? זה כבר לא נזכר בגמרא, למה אפשר לומר את שתי החתימות האלה יחד.

אבל כנראה שגם בזה התשובה היא שאין כאן שני ענינים, אלא הכל ענין אחד. כל ענינו של יום הזכרון, הוא להגיע להכרה שה' הוא "מלך על כל הארץ", ולהבין מה משמעותה של מלכות זו. אמנם בכל ערב ובכל בוקר אנו ממליכים את ה' באמירת "שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד", וכן בכל הברכות שאנו מברכים על כל דבר ודבר ("ברוך אתה... מלך העולם..."), אך בכל זאת ישנו יום אחד בשנה שבו עלינו להקדיש תשומת לב מיוחדת לנושא זה, של חיזוק ההכרה בכך שה' הוא מלך על כל הארץ, ויום זה הוא ראש השנה (כשם שאת יציאת מצרים חייבים להזכיר בכל יום, ובכל זאת יש לילה מיוחד בשנה שבו חייבים להתמסר לנושא זה במיוחד). עיקר תפילותנו בראש השנה הרי הם על ענין זה. איננו מתפללים שימותו אויבינו או שנהיה עשירים או על דברים אחרים. אנו מתפללים שנזכה לראות מלכות שמים שלמה בהר ציון, "ותמלוך אתה ה' לבדך על כל מעשיך", וכן אח"כ, "מלוך על כל העולם כולו בכבודך... וידע כל פעול כי אתה פעלתו, ויבין כל יצור כי אתה יצרתו". איננו מתפללים שרשעי עולם ימותו, אלא שכל העולם כולו, גם הגרמנים, וגם שאר שונאי ישראל, כולם ידעו כי אתה פעלתו ויבין כל יצור כי אתה יצרתו, "ויאמר כל אשר נשמה באפו, ה' אלקי ישראל מלך ומלכותו בכל משלה". זהו עיקר התפילה שלנו בר"ה, התפילה על מלכות שמים, שקיימת בעצם כבר עכשיו, אלא שאינה נראית לעין כל, ואנו מבקשים שנראה אותה עין בעין. ועל כן, כיון שזוהי כל מהותו של ראש השנה ולשם כך הוא נתקדש, להמליך עלינו ביום זה את הקב"ה ולהתפלל אל פרסום מלכות שמים בכל העולם כולו, ממילא אין כאן חתימה בשני ענינים, אלא הכל ענין אחד: מפני שהוא "מלך על כל הארץ", לכן הוא "מקדש ישראל ויום הזכרון", כדי שנקדיש יום זה לקבלת מלכותו.

מדוע דוקא יום ראש השנה מיוחד לענין זה? - אנו אומרים בתפילה: "אדון עולם אשר מלך בטרם כל יציר נברא, לעת נעשה בחפצו כל אזי מלך שמו נקרא". כלומר: הקב"ה מלך עוד לפני בריאת העולם, "בטרם כל יציר

הראשונים של עשרת ימי תשובה, לחזק את ההכרה במלכותו המוחלטת של הקב"ה בעולם.

אנו צריכים לחשוב על זה, מה יהיה בשנה הבאה, גם לפרטים וגם לכלל ישראל. השנה לקחו מאיתנו חלק מארץ ישראל, וכפי שאמרנו, לא בוש ולא שרון הם שלקחו לנו את ארץ ישראל, וגם לא מישוהו אחר, אלא רק הקב"ה הוא שעשה את הדבר הזה. ארץ ישראל היא "ארץ אשר ה' אלקיך דרש אתה, תמיד עיני ה' אלקיך בה מרשית השנה ועד אחרית שנה" (דברים יא, יב), שום דבר בא"י אינו קורה במקרה מיד בשר ודם, כל מה שקורה נגזר מאת הקב"ה. ולכן, אם אנו מתקרבים היום לר"ה וליוה"כ, עכשיו הזמן למנוע שלא תהיינה חלילה גזירות חדשות בשנה החדשה, גם לפרט, שלא תהיינה חלילה תאונות ומחלות ושאר צרות, וגם לכלל, שלא יקחו מאיתנו עוד חלקים של א"י ח"ו, ושלא תגזרנה עלינו גזרות רעות אחרות ח"ו.

אם היינו רואים חלילה מכונית שעומדת לדרוס ילד, אם אפשר היה להציל אותו בידים בלי להסתכן, היינו מוציאים אותו. אבל אם איננו יכולים לעשות זאת, מה נעשה? לפחות נצעק, ואז הילד יברח או המכונית תעצור. אם רוצים למנוע תאונות בשנה הבאה, רוצים למנוע פיגועים ושאר דברים, עכשיו, בראש השנה ויום הכפורים, הוא הזמן לצעוק על זה! עכשיו הזמן לעצור את המכוניות שעושות תאונות, ואת כל שאר הצרות. אח"כ יותר קשה. אמנם גם לאחר עשרת ימי תשובה אפשר לצעוק, "יפה צעקה לאדם בין קודם גזר דין בין לאחר גזר דין" (ר"ה טז, א), אבל אז יותר קשה. עכשיו יותר קל. לפני יום הדין, לפני שנכתב ונחתם בשמים חלילה על פיגועים ודברים אחרים, קל יותר למנוע תאונות דרכים, למנוע את הפיגועים.

אכילת "סימנים" בראש השנה - מדוע אינה

חשובה כניחוש?

אנו אוכלים סימנים בראש השנה. רוביא וקרא וכתרי, ועוד סימנים שנזכרים בגמרא ובפוסקים (כריתות ו, א; שו"ע או"ח סי' תקפ"ג). המאירי כבר שואל ("בית הבחירה" על כריתות שם), למה אין כאן איסור של ניחוש? (עי' ויקרא יט, כו וברש"י שם) וכי בגלל שאכלתי קרא יקראו זכויותינו או יקרעו חובותינו? ! בשלמא אם שמרתי שבת ונתתי צדקה, מגיע לי שכר. אבל איזה שכר מגיע לי על אכילת קרא? ! כך שואל המאירי. ותירץ, שאין הכוונה באמת שבגלל שאכלתי קרא יקרעו חובותינו או בגלל שאכלתי כרתי יכרתו שונאינו. אלא הכוונה היא "לעורר בו לבבו להנהגה טובה". לעורר את האדם לכך, שהיום הוא עומד לדין על כל הדברים האלה, האם תהיה לו שנה מתוקה, האם ה' יגזור עליו גזירות טובות, האם יתמו שונאינו ויתמו עוונותינו, האם נהיה לראש ולא לזנב וכו', או להפך ח"ו. היום אנו עומדים לדין על זה. זהו הזמן לזכור ולהתפלל על זה. ועל כן, כדי לעורר את הלב לכך, אנו אוכלים את הסימנים הללו בשעת הסעודה, שלא נחשוב בזמן הסעודה רק על האוכל, אלא נחשוב על יום הדין שאנו עומדים בו. נזכור שהיום אנו צריכים להתפלל על שנה טובה ומתוקה, ונזכור שהיום אנו

לעשות דבר. הקב"ה לבדו הוא עשה עושה ויעשה לכל המעשים, ולא השרים. אין שום כח אחר זולתו. ממילא אין לו צורך שיכבדו את שריו ועבדיו, וממילא זוהי "טעות גדולה ונבערה" לחשוב שהקב"ה מעוניין שיכבדו; טעות שהיא שורש לעבודה זרה, כי היא מצביעה על חוסר הבנת אפ"ה של מלכות שמים, שהיא מלכות שאינה זקוקה לעוזרים ומסייעים.

במה מהוה ראש השנה יום של תשובה?

ר"ה פותח, כידוע, את עשרת ימי תשובה. שני ימי ראש השנה הם הרי שני הימים הראשונים של עשרת ימי תשובה. וקשה: הרי איננו מתוודים בראש השנה על שום חטא! יותר מכך: אנו נזהרים אפילו שלא להזכיר בו חטא, כדי לא לעורר עלינו קיטרוג ח"ו (עי' משנ"ב סי' תקפ"ד ס"ק ג). במה מתבטאת א"כ העובדה שר"ה הוא אחד מעשרת ימי תשובה? כיצד יכול ר"ה להמנות כאחד מעשרת ימי תשובה בלי תשובה ויודי?

נראה לבאר ענין זה במשל: לו היתה עומדת לפנינו חומה גבוהה והיינו מצטווים לסתור אותה, כיצד היינו עושים זאת? אפשרות אחת שהיתה קיימת לפנינו, היא לקחת פטיש ויתד, להכות בחומה ולהפיל ממנה אבן אחר אבן. דרך פעולה זו היתה מביאה לנו את התכלית המבוקשת, אבל בקושי רב ובמאמצים רבים. ואולם ישנה גם דרך אחרת - לחפור תחת החומה כדי למוטט את היסוד שלה, וכשיפול היסוד ממילא תתמוטט כבר החומה כולה בבת אחת. זוהי לפעמים דרך קצרה וקלה הרבה יותר.

בראש השנה איננו מפרקים את חומת העברות שלנו אבן אחר אבן בפטיש ויתד, אלא חותרים תחת היסוד של החומה. היסוד לכל העברות שלנו, היא אי הכרה מספקת במלכות שמים. אם אדם היה רגיל לחשוב יותר על כך שהקב"ה הוא המלך והמנהיג היחיד שקובע מה יהיה בעולם, הוא ממת והוא מחיה, הוא גוזר מי לחיים ומי ח"ו להפך, איזו לחרב ואיזו לרעב ואיזו לַדְבָר, אם אדם היה חושב על זה, היה נזהר הרבה יותר שלא לעבור על רצון ה'. אבל כנראה איננו חושבים על זה מספיק, וממילא במשך השנה נבנית על היסוד הזה חומת העברות שלנו, המבדילה בינינו לבין הקב"ה. עבודת התשובה שלנו בראש השנה היא א"כ למוטט את היסוד הזה, להשריש בלבנו את ההכרה שרק הקב"ה קובע מה יהיה בעולם, ולא שום כח אחר. לא בוש ולא שרון ולא שום אדם אחר קובעים מה יהיה כאן, אלא רק הקב"ה לבדו קובע מה יהיה.

כשאנו מגבירים בראש השנה את ההכרה הזו, ממילא אחר כך בעשיית קל יותר להפיל את כל הקיר, עד סוף התהליך ביום הכפורים, שבו אנו מתחרטים על כל העבירות שלנו, כי אנו מבינים ומרגישים כבר שכל מה שעשינו לא היה שווה לנו. למה? כי רק הקב"ה קובע מה יהיה, ורק הוא פועל בעולם, וממילא שום תועלת לא יכולה לצמוח לנו ממעשה שהוא נגד רצון ה'. אבל בלי העבודה של ראש השנה, קשה להגיע להכרה הזו. זוהי עבודת שני הימים

צריכים להתפלל שיכרתו שונאינו, וכך כל שאר העניינים. הסימנים באים אפוא רק לעורר את הלב, ובלי זה אדם יכול לאכול דבש מהיום עד מחר ולא ישתנה גזר דינו. רק אם זה מעורר את הלב לתשובה, לתורה, למעשים טובים, רק אז יכול גזר הדין להשתנות. יהי רצון שה' יכתוב ויחתום אותנו ואת כל בית ישראל לחיים טובים וארוכים.